

УДК 342.9:316.647.82

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.5.16>

ОРЕЛ А.О.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF ENTITIES PREVENTING AND COMBATING DISCRIMINATION ON THE BASIS OF GENDER IDENTITY**

У статті розкрито, що адміністративно-правовий статус суб'єктів запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності – це сукупність юридичних прав, обов'язків, повноважень та відповідальності, закріплених у нормативно-правових актах і делегованих суб'єктам, що здійснюють діяльність у сфері забезпечення рівності та недопущення дискримінації за ознакою гендерної ідентичності. Цей статус визначає їх місце в системі державного управління, межі компетенції, форми взаємодії з іншими суб'єктами та механізми реалізації покладених на них функцій.

В статті сформовано, що адміністративно-правовий статус суб'єктів запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності характеризується: 1. Спеціалізованим характером компетенцій, спрямованих на виконання завдань із запобігання, виявлення, припинення та усунення проявів дискримінації за ознакою гендерної ідентичності. 2. Функціональною взаємодією із суб'єктами публічної адміністрації, громадянським суспільством та міжнародними організаціями, що сприяє узгодженню дій у цій сфері. 3. Динамічністю, що забезпечує адаптацію суб'єктів до змін у соціально-правовому середовищі та оновлення механізмів протидії дискримінації відповідно до міжнародних стандартів. 4. Закріпленням процедурних механізмів реалізації правових норм, включаючи повноваження щодо прийняття нормативних актів, розгляду скарг, моніторингу та контролю. 5. Інститутом відповідальності, оскільки статус суб'єктів передбачає їхню відповідальність за належне виконання обов'язків, що забезпечується правовими механізмами контролю та санкціями за порушення. 6. Гнучкість та адаптивність, оскільки в умовах розвитку суспільних і правових відносин адміністративно-правовий статус суб'єктів може змінюватися для адаптації до нових викликів у сфері забезпечення рівності та протидії дискримінації.

Ключові слова: адміністративна юрисдикція, адміністративне законодавство, адміністративне регулювання, адміністративні правовідносини, адміністративні процедури, боротьба, гендер, дискримінація, запобігання, ідентичність.

The article reveals that the administrative-legal status of subjects of prevention and counteraction to discrimination on the grounds of gender identity is a set of legal rights, obligations, powers and responsibilities enshrined in regulatory legal acts and delegated to subjects that carry out activities in the field of ensuring equality and preventing discrimination on the grounds of gender identity. This status determines their place in the system of public administration, the boundaries of competence, forms of interaction with other subjects and mechanisms for implementing the functions assigned to them.

The article establishes that the administrative and legal status of entities preventing and combating discrimination on the basis of gender identity is characterized by: 1. The specialized nature of competencies aimed at performing tasks to prevent, detect, stop and eliminate manifestations of discrimination on the basis of gender identity. 2. Functional interaction with entities of public administration, civil society and international

organizations, which contributes to the coordination of actions in this area. 3. Dynamism, which ensures the adaptation of entities to changes in the socio-legal environment and the updating of mechanisms for combating discrimination in accordance with international standards. 4. The consolidation of procedural mechanisms for the implementation of legal norms, including the authority to adopt regulatory acts, consider complaints, monitor and control. 5. The institution of responsibility, since the status of subjects implies their responsibility for the proper performance of duties, which is ensured by legal control mechanisms and sanctions for violations. 6. Flexibility and adaptability, since in the context of the development of social and legal relations, the administrative and legal status of subjects can change to adapt to new challenges in the field of ensuring equality and combating discrimination.

Key words: *administrative jurisdiction, administrative legislation, administrative regulation, administrative legal relations, administrative procedures, struggle, gender, discrimination, prevention, identity.*

Актуальність теми. В умовах глобалізації, інтеграції України в міжнародне правове співтовариство та виконання міжнародних зобов'язань, зокрема у межах Ради Європи та ООН, боротьба з дискримінацією за ознакою гендерної ідентичності є ключовим елементом забезпечення принципу недискримінації. Разом із цим, сучасне українське суспільство стикається з викликами, пов'язаними з недостатньою обізнаністю громадян, а інколи й опором щодо впровадження прогресивних стандартів гендерної рівності. Це вимагає чіткого нормативного врегулювання адміністративно-правового статусу суб'єктів, які беруть участь у запобіганні та протидії дискримінації, а також створення ефективного механізму їхньої діяльності. У сучасних умовах реформування правової системи України виникає потреба у вдосконаленні законодавства з метою усунення правових прогалин, забезпечення ефективного функціонування суб'єктів протидії дискримінації та дотримання принципу верховенства права. Водночас міжнародний досвід свідчить, що успішна боротьба з дискримінацією можлива лише за умови чіткої взаємодії всіх відповідальних суб'єктів, що ще більше підкреслює актуальність наукового осмислення адміністративно-правового статусу таких суб'єктів в Україні.

Таким чином, дослідження цього питання є необхідним не лише для розвитку наукової думки, але й для підвищення ефективності правозастосовної практики, що, в кінцевому результаті, сприятиме формуванню справедливого, рівноправного та толерантного суспільства.

Огляд останніх досліджень. Спеціальними питаннями адміністративно-правового регулювання щодо запобігання та протидії дискримінації в Україні займалися такі науковці, як: О. Безпалова, А. Боровик, Н. Дерев'янка, А. Друзенко, О. Дрозд, А. Довгопол, В. Гончаров, Н. Грідіна, О. Кравченко, В. Лазарев, Н. Лях, О. Перунова, А. Собакар, Р. Шаповал, Г. Шевчук, О. Шевченко, В. Черненко, І. Федорович, Ю. Юринець та інші.

Однак, факти дискримінації в Україні є, на жаль, а відповідна протидія таким суспільно-негативним явищам здійснюється в площині адміністративно-правового регулювання, що обумовлює актуальність наукового виклику.

Мета статті полягає у тому, щоб здійснити сучасний формально-юридичний аналіз та дослідити адміністративно-правовий статус суб'єктів запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності.

Виклад основних положень. Проблемою суб'єктного складу адміністративних правовідносин у будь-якій сфері суспільних відносин займалося не одне покоління науковців. Проте дане питання не є вичерпаним, оскільки органи публічної адміністрації постійно видозмінюються, трансформуються та оптимізуються, відповідно, зазнають змін і їхні адміністративно-правові статуси та місце в державному апараті. Така ситуація обумовлює постійну динаміку компетенції та повноважень відповідних органів, що призводить до необхідності нових досліджень та моніторингу реалізації їхніх основних прав, свобод та обов'язків. Адміністративні правовідносини, що виникають у сфері надання освітніх послуг, також мають свою систему суб'єктів, які реалізують освітню політику в державі [1].

Загальна важливість категорії «адміністративно-правовий статус» складається одразу із декількох моментів, які в сукупності є будівними цеглинами її дефініції. в першу чергу, етимологічним базисом поняття є слово «статус», яке вживається в літературі в різноманітних значеннях і в різних контекстах. Так, в словниках статус (від латинського «status» – стан справ, положення) – це стан, положення чогось взагалі. При цьому, в залежності від сфери наукових знань

визначення поняття «статус» може варіюватись. Наприклад, у філософії статус розглядається, як співвідносний стан (позиція) індивідуума або групи в соціальній системі, що визначається низкою ознак, специфічних для даної системи (економічних, професійних, етнічних та інших) [2, с. 342]. Більшість наукових праць щодо з'ясування суті правового статусу належить представникам теорії права. О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко вказують, що правовий статус – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин. Характерними ознаками правового статусу вони вважають: 1) універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); 3) взаємозв'язок із іншими компонентами; 4) системність. Найбільш доцільною вважається класифікація за двома критеріями – характером правового статусу (загальний, галузевий, спеціальний, індивідуальний) та суб'єктом [3, с. 366]. Схоже визначення дає О. Ф. Скакун – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві [4, с. 59].

У адміністративному праві під «суб'єктом» розуміють носія прав та обов'язків у сфері державного управління, які передбачені адміністративно-правовими нормами, котрий здатен мати права, які йому надані, реалізувати, а надані обов'язки виконувати [5, с. 64]. З даного визначення витікає, що «претендент» на статус суб'єкта адміністративного права за своїми особливостями потенційно здатен бути носієм суб'єктивних прав та обов'язків у сфері державного управління. До таких обов'язків відносяться: 1) зовнішня виокремленість, яка характеризується наявністю системо-утворюючих ознак; 2) персоніфікація в суспільному відношенні керівного типу, тобто виступ у вигляді єдиної особи – персони; 3) здатність виражати і здійснювати персоніфіковану волю у відношеннях з державою, або державну волю в процесі адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. «Претендент», який має вказані здібності, отримує статус суб'єкта тільки в тому випадку, якщо держава, використовуючи адміністративно-правові норми, робить його носієм прав і обов'язків, які реалізуються останнім у сфері державного керування [6, с. 182].

Вчений М. Ринажевський вважає, що правовий статус суб'єктів права складається з об'єктивних, фактично існуючих елементів, виявивши та проаналізувавши які, можна пізнати статус комплексно. Усвідомивши правовий статус як цілісну систему, серед його структурних елементів можна виділити головні та з'ясувати характер їх взаємозв'язків із середовищем функціонування. Застосовуючи системний метод дослідження, можна визначити поняття «правовий статус» як комплексне юридичне явище, що визначає статус (становище) суб'єкта у відповідній системі, відокремити його статистичні й допоміжні елементи [7]. Професор В. Авер'янов в своїй праці наголошує, що правовий статус треба розрізняти в широкому та вузькому розумінні (співвідношення цілого та частини). Так, компетенція (права й обов'язки) є головною складовою змісту правового статусу кожного органу, що доповнюється такими важливими елементами, як завдання, функції, характер взаємозв'язків з іншими органами (як по «вертикалі»), так і по «горизонталі»), місце в ієрархічній структурі органів виконавчої влади, порядок вирішення установчих і кадрових питань тощо [8, с. 247].

Таким чином, під категорією правовий статус слід розуміти інтегровану систему правових елементів, що закріплюють і регулюють позицію суб'єкта у правовій системі суспільства, забезпечуючи баланс його прав, обов'язків, відповідальності та гарантій у межах певної галузі правового регулювання. Така система є результатом правового впорядкування та характеризується взаємозв'язком юридичних норм, що створюють умови для реалізації правосуб'єктності, виконання завдань і досягнення цілей суб'єкта у конкретному правовому середовищі.

Варто підкреслити, що особливістю правового статусу є його функціональна залежність від правового середовища, в якому він реалізується, а також гнучкість у пристосуванні до змін соціальних і правових умов. Структурно він охоплює компетенцію (сукупність закріплених прав та обов'язків), нормативні основи діяльності, характер взаємодії з іншими суб'єктами та процедурні механізми реалізації.

Адміністративно-правовий статус є більш специфічною категорією, що зумовлено її зв'язком із конкретною галуззю права. Найчастіше вчені не надають «чистої» дефініції адміністративно-правового статусу, а плучають категорію у відношенні до окремо узятого суб'єкта. Наприклад, І. Н. Пахомов характеризує адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування, відмічає наявність власних і делегованих повноважень, а також проявлення адміністративної правосуб'єктності у тому, що відповідна рада приймає нормативні та інші акти управління у формі рішень [9, с. 95–105; 10, с. 311]. На думку Ю. А. Дмитрієва, адміністративно-правовий

статус органу виконавчої влади – це найбільш характерний для адміністративного права правовий інститут. Специфіка адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади полягає в його винятковості. Автор відмічає, що органи виконавчої влади – що спеціально створювані для цілей реалізації завдань і функцій державного управління колективні утворення (організації, юридичні особи), наділені владними повноваженнями у певній сфері [11, с. 299]. На погляд вченого О. П. Сікорського, «адміністративно-правовий статус» державного органу являє собою складну юридично-теоретичну конструкцію, складовими частинами якої являються: мета утворення державного органу, визначення сфери його відання; принципи і територіальні масштаби його діяльності; внутрішня структура такого органу; порядок і спосіб його утворення, ліквідації та реорганізації; завдання і функції, обсяг і характер державно-владних повноважень; форми та методи діяльності; порядок вирішення в цьому органі підвладних питань; закріплення джерела його фінансування; наявність або відсутність прав юридичної особи; право користування державними символами; відповідальність [12, с.11].

Відповідно до статті 7 Закону України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків", органами установами та організаціями, наділеними повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, є [13]:

- 1) Верховна Рада України;
- 2) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- 3) Кабінет Міністрів України;
- 4) спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- 5) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- 6) органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, визначені в їх складі уповноважені особи (координатори) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- 7) громадські об'єднання [13].

Тобто, адміністративно-правовий статус суб'єктів запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності – це сукупність юридичних прав, обов'язків, повноважень та відповідальності, закріплених у нормативно-правових актах і делегованих суб'єктам, що здійснюють діяльність у сфері забезпечення рівності та недопущення дискримінації за ознакою гендерної ідентичності. Цей статус визначає їх місце в системі державного управління, межі компетенції, форми взаємодії з іншими суб'єктами та механізми реалізації покладених на них функцій.

На нашу думку, такий статус характеризується:

1. Спеціалізованим характером компетенцій, спрямованих на виконання завдань із запобігання, виявлення, припинення та усунення проявів дискримінації за ознакою гендерної ідентичності.
2. Функціональною взаємодією із суб'єктами публічної адміністрації, громадянським суспільством та міжнародними організаціями, що сприяє узгодженню дій у цій сфері.
3. Динамічністю, що забезпечує адаптацію суб'єктів до змін у соціально-правовому середовищі та оновлення механізмів протидії дискримінації відповідно до міжнародних стандартів.
4. Закріпленням процедурних механізмів реалізації правових норм, включаючи повноваження щодо прийняття нормативних актів, розгляду скарг, моніторингу та контролю.
5. Інститутом відповідальності, оскільки статус суб'єктів передбачає їхню відповідальність за належне виконання обов'язків, що забезпечується правовими механізмами контролю та санкціями за порушення.
6. Гнучкість та адаптивність, оскільки в умовах розвитку суспільних і правових відносин адміністративно-правовий статус суб'єктів може змінюватися для адаптації до нових викликів у сфері забезпечення рівності та протидії дискримінації.

Список використаних джерел:

1. Литвин І. Сутність системи суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг. Адміністративне право. 2016. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/05/13.pdf>
2. Філософський словник за ред. В. І.Шинкарука. К. : Головна редколегія УРЕ,1973. 560 с.
3. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.

4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. О. Ф. Скакун. 2-ге видання. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 520 с.
5. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. Одеса, 2004. 344 с.
6. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у 2 томах. Т. 1. Загальна частина Київ: Юрид. Думка, 2004. 584 с.
7. Ринажевський Б. Компетенція та повноваження військової служби правопорядку (служби правопорядку) у Збройних Силах України. Право і Безпека. 2010. Випуск 1. С. 15-21. URI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_1_5
8. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і адміністративне право. Київ: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.
9. Петюх В.М. Інноваційна модель розвитку служби зайнятості: характеристика та особливості. Державне управління та державна служба зайнятості (питання теорії та виклики практики). / Петюх В.М., Щетініна Л.В.; за заг. ред. В.О. Храмова; упоряд. А.В. Казановський, Е.М. Кучменко, В.О. Храмов. К.: ІПК ДСЗУ, 2008. 364 с.
10. Зезека Н.О. Адміністративно-правовий статус Державної служби зайнятості України: дисертація. Київ: Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». 2009. 278 с.
11. Сокурєнко В.В. Поняття адміністративно-правового статусу органів публічного управління в сфері оборони. *European political and law discourse*. 2015. Volume 2, Issue 4. С. 297–301.
12. Сікорський О. П. Адміністративно-правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб України: автореф. дис....канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 17 с.
13. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. Ст. 561.